

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filosofická fakulta

Čeština v komunikaci neslyšících

Emoce STRACH v českém znakovém jazyce

Zpracovala: Veronika Čulíková

Předmět: Kognitivní lingvistika

Vyučující: doc., PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

Rok: 2016/17 (zimní semestr)

Obsah

Úvod.....	3
1. Arbitrární znaky	4
Znak I.....	4
Znak II	4
2. Znaky motivované třesem těla nebo jeho částí	6
Znak III	6
Znak IV	7
Znak V	7
3. Znaky motivované zrychlením tlukotu srdce	9
Znak VI.....	9
Znak VII.....	9
Znak VIII	10
4. Znaky motivované pocitem svíravosti	11
Znak IX.....	11
5. Znaky motivované naskakováním ‚husí kůže‘	12
Znak X	12
Znak XI.....	12
6. Znaky motivované strnulostí, neschopností pohybu	14
Znak XII.....	14
Znak XIII	14
Závěr.....	16
Použitá literatura.....	17

Úvod

Emoci strachu vyjadřujeme pocit reálného nebo pouze představovaného ohrožení. (Vágnerová, 2007.) Každá emoce (tedy i strach) se skládá se složky prožitkové (= citu), bezděčné mimiky a fyziologického dění. (Říčan, 2005). A právě fyziologická složka se často projevuje v jazykovém označení dané emoce, případně ve frazeologii. Emoci strachu v českém jazyce se věnuje diplomová práce Michaely Pohlreichové *Strach v českém jazykovém obrazu světa*. Rozhodla jsem se tedy na tuto práci navázat prací zaměřenou na emoci strachu v českém znakovém jazyce. Podařilo se mi najít celkem 13 znaků vztahujících se k emoci strachu. Některé z nich jsem našla ve slovnících českého znakového jazyka, některé ve videích v Tichých zprávách a některé jsem zjistila od Neslyšících respondentů. Následně jsem s Neslyšícími diskutovala motivovanost a kontext použití daných znaků. Na základě těchto zjištění zde jednotlivé znaky roztřídím podle jejich významu a motivace. Z důvodů zachování anonymity respondentů budou osobní údaje nahrazeny třemi tečkami. U jednotlivých skupin uvedu pro srovnání výrazy z češtiny, které budu čerpat z práce Michaely Pohlreichové.

1. Arbitrární znaky

Znaky, u kterých respondenti nepociťovali motivovanost.

I.

MÁM

STRACH

Znak MÍT patří mezi směrová (shodová) slovesa. Tedy slovesa, která sama vyjadřují argumenty osoby a čísla změnou tvaru. Na fotografii je sloveso uvedeno v 1. osobě čísla jednotného. Oba znaky mají mluvní komponent - příslušný tvar slovesa mít + strach.

Tento znak používají spíše starší mluvčí.

Příkladové věty:

ZÍTRA ZKOUŠKA MÁM STRACH.

MUŽ ZLÝ VIDÍM, MÁM STRACH.

DOVOLENÁ MEXIKO LETĚT, NÁHODA MAFIE, NEBEZPEČÍ, LUMP VŠUDE,
ÚNOS...NEPOLETÍM, MÁM STRACH.

II.

Tento znak je artikulován opakovaným pohybem k tělu a od těla. Mluvním komponentem je nejčastěji slovo obava, ale někdy i slovo bojím.

Znak s mluvním komponentem obava se používá převážně v odborných, oficiálních kontextech (v souvislosti s politikou apod.).

Příkladové věty:

VLÁDA MÁ OBAVY RŮZNÉ.

RODIČE VÍC OBAVA ANO NE MÁM SYNA PUSTIT VEN SÁM.

PRÁCE DLOUHO UŽ 5 LET FIRMA ... CHCI NOVÝ FIRMA ... PŘEMÝŠLÍM CHCI
NEE TROCHU BOJÍM.

AUTOŠKOLA CHODIT JÁ OBAVA POVEDE ANO NE.

VĚC LETNÍ DEAFLYMPIÁDA BUDE PŘÍŠTÍ ROK MÍSTO TAM TURECKO PŮL LIDÍ
OBAVA ÚTOK ANO NE. (Tiché zprávy)

2. Znaky motivované třesem těla nebo jeho částí

Fyziologická reakce třes těla nebo jeho částí v češtině: *třásl se jako chmýrko na bodláku, jako osikový list/osika/osičí/vosina, jako rosol/rosol na noži, strachem se třásl jako huspenina, třesou se mu strachy nohy/lýtka...*

III.

Tento znak je artikulován pohybem zápěstí ze strany na stranu. Pohyb rukou je alternativní (pohybují se od sebe a k sobě). Mluvním komponentem je slovo strach, případně bát se. Může být nahrazen i orálním komponentem v podobě lehce povystrčeného jazyka, případně lehce nafouklých tváří.

Znak provedený bez mluvního komponentu bude označen číslem znaku.

Příkladové věty:

ZUBAŘ NÁVŠTĚVA JÁ III. NECHCI.

LÉKAŘ ZUBAŘ JÁ BOJÍM.

TMA JÁ BOJÍM.

PES NEBEZPEČNÝ ZLÝ BOJÍM.

JÁ BYLO STRACH TY ZŮSTAT DOLE. (Z pohádky Nepovedený čert)

TELEVIZE PROGRAM FEAR FACTOR ČESKY PŘEKLAD JAKO FAKTOR STRACHU.

(Tiché zprávy)

IV.

Tento znak je artikulován opakovaným pohybem od těla a k tělu. Mluvním komponentem je slovo bát se. Může být nahrazen i orálním komponentem v podobě lehce povystrčeného jazyka, případně lehce nafouklých tváří s příslušnou mimikou.

Někteří respondenti považují význam tohoto znaku za shodný s významem znaku III. Jiní tvrdí, že znak IV. vyjadřuje intenzivnější strach než znak III.

Příkladové věty:

DĚTI TELEVIZE KOUKAT HOROR. KONEC PO SPÁT ZHASNOUT TMA DĚTI IV.
BOJÍM NESTIHNU.
LÉKAŘ ZUBAŘ JÁ BOJÍM.

V.

Tento znak je artikulován opakovaným pohybem zleva doprava. Pohyb rukou je alternativní (pohybují se od sebe a k sobě). Mluvní komponent je slovo bát se. Může být nahrazen i orálním komponentem v podobě lehce povystrčeného jazyka, případně lehce nafouklých tváří s příslušnou mimikou.

Tento znak je moravskou variantou znaku III. a IV.

Příkladové věty:

POVAHA JEHO BOJÍ.

LIDÉ SMRT BOJÍ.

PROCHÁZKA VIDÍM HAD V. UŠTKNE JEDOVATÝ V.

JÁ HODNÁ POCTIVÁ JÁ SMRT NEBOJÍM. (Z pohádky Nepovedený čert)

ŽENA UŽ BOJÍ MYSLÍ MUŽ PLÁN ÚNOS. (Tiché zprávy)

3. Znaky motivované zrychleným tlukotem srdce

Fyziologická reakce na emoci strachu zrychlený tlukot srdce v češtině: *srdce mu strachy bilo jako na poplach/o závod.*

VI.

Tento znak je artikulován opakovaným pohybem zápěstí od těla a k tělu. Mluvním komponentem bývá slovo bát se, i slovo strach. Může být nahrazen i orálním komponentem v podobě lehce povystrčeného jazyka, případně lehce nafouklých tváří s příslušnou mimikou.

Znak užívají spíše starší mluvčí.

Příkladové věty:

SKOKANSKÝ MŮSTEK JÁ BOJÍM.

LYŽE STALO ÚRAZ NOHA ZLOMIT UŽ LYŽE BOJÍM.

VII.

Tento znak se od znaku VI. odlišuje pouze tvarem ruky. Podle respondentů je právě tento znak nejvíce spjat s tlukotem srdce, tedy se situacemi, kdy nám srdce skutečně buší.

Příkladové věty:

ZKOUŠKA TĚŽKÁ BOJÍM.

BAZÉN ZNÁŠ TOBOGÁN PRVNÍ PATRO NE JEŠTĚ JEŠTĚ PÁTÉ PATRO VYSOKO
JÁ NECHCI VI.

VIII.

Tento znak je artikulován opětovným přibližováním a oddalováním ukazováčku a palce. Mluvním komponentem je slovo strach, případně bát se. Může být nahrazen i orálním komponentem v podobě lehce povystrčeného jazyka, případně lehce nafouklých tváří s příslušnou mimikou.

Tento znak je moravskou variantou znaku VI. a VII.

Příkladové věty:

TMA LES PROCHÁZET SE JÁ BOJÍM.

ZNÁSILNĚNÍ VRAŽDA JÁ VIII.

4. Znak motivovaný pocitem svíravosti

Fyziologická reakce pocit staženého hrdla a pocit svíravosti v češtině: *strach/hrůza mu sevřel/sevřela, hrdlo, bázeň/strach/hrůza mu nedala volně dýchat.*

IX.

Tento znak je artikulován sevřením pěstí. Mluvním komponentem je slovo úzkost.

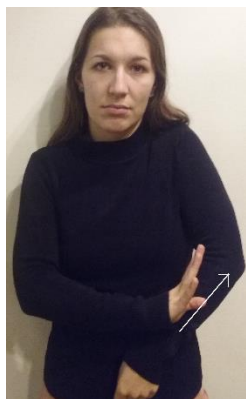
Příkladové věty:

BYLO PRAVIDELNĚ ÚZKOST PLÁN SEBEVRAŽDA.

5. Znaky motivované naskakováním ‚husí kůže‘

Fyziologická reakce naskakování husí kůže v češtině: *strachy mu naskočila husí kůže, strachy měl až husí kůži, strachy se mu zježily chlupy/vlasy na hlavě, hrůzou mu vstávají vlasy na hlavě.*

X.

Tento znak je artikulován pohybem od zápěstí k lokti. Je doprovázen orálním komponentem mírně nafouklých tváří.

Znak znázorňuje husí kůži na rukou. Neužívá se primárně pro emoci strachu, ale pro všechny situace, kdy člověku naskakuje husí kůže, tedy i příjemné. (např. ZKOUŠKA POVEDLO X)

Příkladové věty:

CHOVAT PAVOUK X.

XI.

Tento znak je artikulován pohybem od čela k týlu hlavy. Provází ho orální komponent mírně nafouknutých tváří a příslušná mimika.

Znak významově koresponduje s českým frazémem *hrůzou mu vstávají vlasy na hlavě.*

Příkladové věty:

E-MAIL XI. ZAPLATIT MUSÍ.

AUTO NEZAMKL, ZA CHVÍLI ZPÁTKY, XI. AUTO PRYČ.

JÁ MATERIÁLY NEPOSLAL DŮVOD VIDÍ VŠICHNI XI.

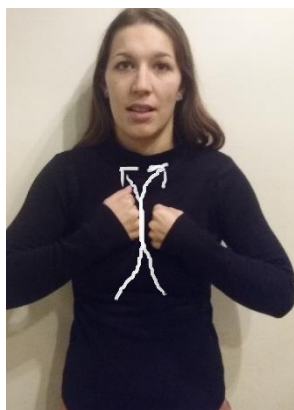
OBCHOD VEJDU CENA XI.

AUTO ŘÍDIT NEDÁVÁM POZOR ČLOVĚK SRAZIT IX UŽ KONEC VĚZENÍ.

6. Znaky motivované strnulostí, neschopností pohybu

Fyziologická reakce strnulost, neschopnost pohybu v češtině: *strachy zůstal jako kamenný/dřevěný/solný sloup, stál strachy jako dřevěný, jako přimražený, jako opařený, jako by mu dal palici, jako když do něho střelí/uhodí, strachy je všecek zkoprnělý, zůstal strachy jako Lotova žena, je strachy jako z brka vyražený, být ohromen/ochromen strachy/hrůzou, trnul/zatrnul/strnul strachy, hrůza ji přibila k zemi, strach mu svázel nohy.*

XII.

Tento znak je artikulován pohybem od břicha k ramenům. Typické je chvilkové setrvání v koncové fázi. Znak je provázen mluvním komponentem slova leknout, případně orálním komponentem mírně pootevřených úst.

Příkladové věty:

DOPIS LEKLA MUSÍ POLICIE.

KAMARÁD BAFL, JÁ XII.

XIII.

Tento znak je artikulován pohybem směrem k tělu. Je doprovázen orální komponentem s mírně povystrčeným jazykem. Tento znak je znakem specifickým. Nabývá tedy v různých kontextech různých významů. Jedním z nich je význam úleku, který se ale vždy souvisí se zanedbáním svých povinností, černým svědomím apod.

Příkladové věty:

SPOLUŽAČKA MI ŘÍKÁ DNESKA BUDE ZKOUŠKA JÁ XIII.

KAMARÁD ŘEKNU TAJEMSTVÍ POTOM VIDÍM KAMARÁD DRBY JÁ CHYTNU ON
XIII.

Závěr:

Většina ze získaných znaků pro vyjádření emoce strachu je ikonická a motivovaná právě fyziologickým děním, ke kterému při prožitku strachu dochází. Neslyšící navíc často v jedné větě použijí několik z výše zmíněných znaků. Často se kombinují znaky ze skupiny 2 se znaky ze skupiny 3 nebo 5. To vypovídá o simultánnosti fyziologických projevů při pociťování strachu. Např. Člověk se třese a zároveň má husí kůže.

Znaky I, III, IV, V vyjadřují obecný, dlouhotrvající strach z něčeho (např. ze tmy, zubaře, zlých lidí, výšek, zvířat...). Znaky VI, VII, VIII, X jsou jim podobné, ale více akcentují okamžik, kdy ke strachu dochází a kdy jedinec daný strach zakouší (např. při zkoušce, ve výšce apod.). Jsou vázanější na konkrétní situaci. Znak II se používá v oficiálnějších situacích a kontextech, případně pokud má jedinec obavu z nejistoty. Znak IX je používán hlavně v případech chorobného, ničím neodůvodnitelného strachu. Znaky XI, XII a XIII vyjadřují úlek, což je počáteční stadium strachu. Znak XIII vyjadřuje úlek v důsledku černého svědomí.

Použitá literatura:

MACUROVÁ, A., BÍMOVÁ, P., Slovesa a jejich typy. In: *Poznáváme český znakový jazyk II*. Dostupné z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/19-poznavame-cesky-znakovy-jazyk-ii>> [cit. 30. 12. 2016]

Nepovedený čert. In: *Televizní klub neslyšících*. Dostupný z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096066178/>> [cit. 30. 12. 2016]

POHLREICHOVÁ, M., *Strach v českém jazykovém obrazu světa*. Praha: FF UK, 2008. [diplomová práce]

ŘÍČAN, P., *Psychologie*. Praha: Portál, 2005.

Spread the sign. Dostupné z WWW: <<http://ruce.cz/slovník>> [cit. 30. 12. 2016]

Tiché zprávy. Dostupné z WWW: <<http://www.tichezpravy.cz/>> [cit. 30. 12. 2016]

VÁGNEROVÁ, M., *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2007.

VYSUČEK, P., *Specifické znaky*. Praha: FF UK, 2009. [diplomová práce]